

**SAMARQAND VILOYATI SANOATINING TARIXIY RIVOJI VA
MUSTAMLAKA DAVRIDAGI IQTISODIY O'ZGARISHLAR.****Musurmonov Shoxrux Tursunovich****ANNOTATSIYA**

Mazkur tadqiqot XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Samarqand viloyatida sanoatning rivojlanish jarayonlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda viloyatda sanoatning shakllanishi, asosiy tarmoqlari, ishlab chiqarish jarayonlari hamda iqtisodiy va ijtimoiy hayotga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, sanoat rivojlanishiga ta'sir etgan omillar, jumladan, Rossiya imperiyasi iqtisodiy siyosati, transport infratuzilmasi va mahalliy aholi ishtiroki kabi jihatlar yoritiladi. Ushbu ilmiy ish Samarqand viloyati sanoati tarixini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Kalit so'zlar: Samarqand viloyati, sanoat tarixi, XIX asr, XX asr boshlari, ishlab chiqarish, iqtisodiy rivojlanish, Rossiya imperiyasi, transport,

The historical development of the industry of Samarkand region and economic changes during the colonial period**ABNOTATION**

This study is devoted to the study of the development processes of industry in the Samarkand region in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century. The study analyzes the formation of industry in the region, its main branches, production processes, and its impact on economic and social life. It also covers factors that influenced the development of industry, including the economic policy of the Russian Empire, transport infrastructure, and the participation of the local population. This scientific work serves as an important source in studying the history of industry in the Samarkand region.

Keywords: Samarkand region, history of industry, 19th century, early 20th century, production, economic development, Russian Empire, transport, crafts, technological progress.

Историческое развитие промышленности Самаркандской области и экономические изменения в колониальный период.

АННОТАЦИЯ

Данное исследование посвящено изучению процессов развития промышленности Самаркандского края во второй половине XIX века и начале XX века. В исследовании анализируется формирование промышленности

региона, ее основные отрасли, производственные процессы, а также ее влияние на экономическую и социальную жизнь. В нем также рассматриваются факторы, повлиявшие на развитие отрасли, включая экономическую политику Российской империи, транспортную инфраструктуру и участие местного населения. Этот научный труд служит важным источником для изучения истории промышленности Самаркандского края.

Ключевые слова: Самаркандская область, история промышленности, XIX век, начало XX века, производство, экономическое развитие, Российская империя, транспорт, ремесла, технический прогресс.

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Samarqand viloyati sanoatining rivojlanishi mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o‘rin tutgan jarayonlardan biridir. Bu davrda sanoat taraqqiyoti tashqi omillar, jumladan, Rossiya imperiyasining iqtisodiy siyosati, temir yo‘l qurilishi va texnologik yangiliklar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Mazkur davrda Samarqand viloyati agrar hudud bo‘lishiga qaramay, sanoatning ayrim tarmoqlari, xususan, paxta tozalash, un tegirmonlari, charm va hunarmandchilik mahsulotlari ishlab chiqarish sohalari rivoj topdi.

Ushbu tadqiqot XIX asr oxiri va XX asr boshlarida viloyatda shakllangan sanoat jarayonlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Ishlab chiqarish tarmoqlari, ularning iqtisodiyot va ijtimoiy hayotga ta‘siri, shuningdek, sanoatni rivojlantirishda davlat siyosati va mahalliy aholining ishtiroki asosiy tadqiqot ob‘ektlari sifatida o‘rganiladi.

Tadqiqot Samarqand viloyati tarixida sanoat taraqqiyotining o‘rni va uning mintaqaviy iqtisodiy tizimga qo‘shgan hissasini yoritish bilan birga, mavjud arxiv materiallari va tarixiy hujjatlarga asoslangan holda olib boriladi. Ushbu ilmiy ish viloyat iqtisodiyoti tarixi bo‘yicha tadqiqotlarni boyitishga xizmat qiladi va keyingi ilmiy izlanishlar uchun muhim manba bo‘lib hisoblanadi. [1, – B.22.]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Samarqand qadim zamonlardan beri dunyoning ilm-fan, madaniyat va savdo markazlaridan biri bo‘lib, doimo e‘tiborga molik shahar sifatida tanilgan. XIX asrning birinchi yarmida, Buxoro amirligidagi ijtimoiy-siyosiy inqirozlarga qaramay, mamlakat iqtisodiy hayotida faollik kuzatildi. Xususan, Buxoro amirligi Rossiya, Xitoy, Eron, Afg‘oniston va hatto Yevropa davlatlari bilan savdo aloqalarini yo‘lga qo‘ya boshladi. Ichki savdoning rivojlanishi bilan birga, o‘troq va ko‘chmanchi aholi o‘rtasida mahsulot ayirboshlash jarayoni ham kengaydi, bu esa ichki bozorning

o'sishiga turtki berdi. Samarqand viloyati Buxoro amirligining yirik iqtisodiy markazlaridan biri bo'lib, xonlikning ichki va tashqi savdo munosabatlarida muhim o'rin tutdi. Natijada, savdogarlarning jamiyatdagi mavqei va ijtimoiy ahvoli asta-sekin o'zgarib bordi.

XIX asrning 40-yillariga kelib, O'rta Osiyo savdogarlari asosan Rossiya bilan faol savdo aloqalarini yo'lga qo'ygan edilar. Ular hatto Nijegorod va Irbit shaharlarida o'tkazilgan yarmarkalarda qatnashib, Orenburg va Sibir chegaralarigacha borib savdo qilishgan. [2, – B.68.]

XIX asrning 50-yillaridan boshlab, bu jarayon yanada jadallashdi. Buxoro amirligining turli hududlarida Rossiya tadbirkorlari, jumladan, Suchkov, Bogomazov, Deyev, Morozov, Xludov kabi ishbilarmonlarning firma va korxonalari faoliyat yurita boshladi. O'rta Osiyo ayniqsa paxta tozalash va qayta ishlash sanoatining markaziga aylandi. 1841-1845 yillarda Rossiyaga 572 pud paxta eksport qilingan bo'lsa, bu ko'rsatkich 1846-1850 yillarda 1115 pudga, 1851-1855 yillarda 1533 pudga, 1856-1860 yillarda esa 2428 pudga yetdi.

Shuningdek, 1841-1852 yillar mobaynida O'rta Osiyodan Rossiyaga 39 000 rubllik mahsulot eksport qilingan bo'lsa, 1851-1860 yillarga kelib bu raqam 77 000 rublga yetdi. Bu esa o'lkada savdo-sanoat munosabatlarining jadallashganidan dalolat beradi. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Samarqand viloyati sanoatining shakllanishi va rivojlanishi bir qator muhim omillar bilan bog'liq bo'ldi. Bu davrda sanoatning rivojlanishiga ta'sir qilgan asosiy omillar qatoriga Rossiya imperiyasining iqtisodiy siyosati, transport infratuzilmasining kengayishi, xomashyo bazasining mavjudligi va mahalliy aholi ishtiroki kiradi.

Sanoat tarmoqlari va ularning rivojlanishi. [3, – B.105.]

Samarqand viloyatida sanoat asosan agrar yo'nalishda shakllandi. Paxta yetishtirish va uni qayta ishlash sanoatning asosiy tarmog'iga aylandi. Paxta tozalash zavodlari qurilishi viloyatda sanoat ishlab chiqarishining o'sishiga olib keldi. Un tegirmonlari, charm ishlab chiqarish ustaxonalari va boshqa hunarmandchilik korxonalari ham rivoj topdi. Shu bilan birga, Samarqand shahrida hunarmandchilik an'analari saqlanib qoldi, lekin ular sanoatlashtirish jarayonida o'zgarishlarga uchradi.

Transport va infratuzilmaning ta'siri.

Sanoatning rivojlanishida transport infratuzilmasining kengayishi, xususan, temir yo'l qurilishi katta ahamiyat kasb etdi. 1888-yilda O'rta Osiyo temir yo'lining Samarqandgacha yetib kelishi natijasida viloyatning markaziy iqtisodiy tarmoqlar bilan bog'lanishi osonlashdi. Bu esa mahsulotlarni tashish, eksport qilish va xomashyo yetkazib berish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlar. [4, – B.102.]

Sanoatning rivojlanishi viloyat ijtimoiy tuzilishida ham muhim o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Yangi ishlab chiqarish korxonalari mahalliy aholi uchun ish o'rinlari yaratdi, ammo bu jarayon ba'zi hollarda majburiy mehnat bilan bog'liq bo'ldi. Rossiya imperiyasi tomonidan olib borilgan iqtisodiy siyosat natijasida mahalliy ishlab chiqaruvchilar katta raqobatga duch keldi, natijada an'anaviy hunarmandchilik sekin-asta zaiflashdi.

Samarqand viloyati sanoati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida o'ziga xos rivojlanish yo'lini bosib o'tdi. Ushbu jarayonda Rossiya

imperiyasining iqtisodiy siyosati, transport infratuzilmasining taraqqiy etishi va mahalliy sanoatning shakllanishi muhim rol o'ynadi. Biroq, ushbu sanoat o'sishi asosan mustamlaka iqtisodiy manfaatlari doirasida shakllangan bo'lib, mahalliy iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlashga unchalik xizmat qilmagan. [5, – B.90.]

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Samarqand viloyati sanoatining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy jihatlar bilan ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu davr sanoatining o'rganilishi nafaqat o'tmishdagi iqtisodiy jarayonlarni tushunishga, balki zamonaviy iqtisodiy rivojlanish modellari bilan bog'liq tarixiy tajribani o'rganishga ham imkon beradi.

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Samarqand viloyatida sanoatning rivojlanishi mustamlaka siyosati va iqtisodiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. Ushbu davrda viloyatda sanoatning shakllanishi asosan paxta tozalash, un tegirmonlari, charm ishlab chiqarish va hunarmandchilikka asoslangan bo'lsa-da, bu jarayon mustaqil rivojlanishdan ko'ra Rossiya imperiyasining iqtisodiy manfaatlariga xizmat qilgan. [6, – B.65.]

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Samarqand viloyatidagi sanoatning taraqqiy etishida transport infratuzilmasining, xususan, temir yo'l qurilishining muhim o'rni bo'lgan. 1888-yilda Samarqandga temir yo'l yetib kelishi sanoat tarmoqlarini rivojlantirish va savdo aloqalarini kengaytirishda katta imkoniyat yaratdi. Bu esa viloyatda sanoat mahsulotlarining hajmi ortishiga, shuningdek, ishchi kuchi ehtiyojining oshishiga olib keldi.

Biroq, sanoatning rivojlanishi mahalliy aholi uchun ijobiy ham, salbiy ham ta'sir ko'rsatdi. Yangi ishlab chiqarish korxonalari ish o'rinlari yaratdi, lekin mahalliy hunarmandchilik an'alariga zarar yetkazdi. Mustamlaka iqtisodiy siyosati natijasida mahalliy tadbirkorlar Rossiya kapitaliga bog'liq bo'lib qoldi va viloyat sanoati asosan markaziy hokimiyat tomonidan boshqariladigan tizimning bir qismiga aylandi. [7, – B.12.]

XULOSA

Shu bois, Samarqand viloyatining sanoat tarixi nafaqat iqtisodiy jarayonlarni, balki ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqot viloyatning sanoat rivojlanishiga ta'sir qilgan asosiy omillarni aniqlash va ularning uzoq muddatli oqibatlarini tushunishga yordam beradi. Kelgusida bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish, sanoatning turli sohalari va ularning hududiy rivojlanishdagi rolini tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Samarqand viloyati sanoatining rivojlanishi mintaqaviy iqtisodiyotning shakllanishida muhim bosqich bo'lib xizmat qilgan. Biroq, bu jarayon mustamlakachilik sharoitida kechganligi sababli, uning ta'siri cheklangan va asosan Rossiya imperiyasining iqtisodiy ehtiyojlariga moslashtirilgan. Shunday qilib, ushbu davr sanoatining o'rganilishi nafaqat o'tmishni anglash, balki zamonaviy iqtisodiy siyosat va rivojlanish modellariga nisbatan tarixiy saboqlar chiqarishga ham imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаев, И. История экономики Узбекистана. – Ташкент: Фан, 2005.
2. Ахмедов, Э. Экономическое развитие Средней Азии в XIX – начале XX века. – Ташкент: Университет, 1998.
3. Бартольд, В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – Москва: Наука, 1963.
4. Губайдуллин, У. Развитие промышленности в Средней Азии в XIX – начале XX века. – Самарканд: СамГУ, 2010.
5. История народного хозяйства Узбекской ССР. – Ташкент: Фан, 1974.
6. Кочнев, А. Становление промышленности в Средней Азии (XIX – начало XX века). – Москва: Восточная литература, 1982.
7. Массон, М. Очерки истории Самарканда. – Ташкент: Издательство АН УзССР, 1954.